

ЕКОНОМІЧНА ПРИВАБЛИВІСТЬ

УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

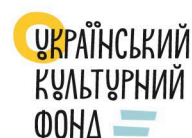
АНАЛІТИЧНА ДОПОВІДЬ 2019

Коротка версія

За підтримки

ІНСТИТУТ
ЕКОНОМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ТА ПОЛІТИЧНИХ КОНСУЛЬТАЦІЙ

ЕКОНОМІЧНА ПРИВАБЛИВІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

АНАЛІТИЧНА ДОПОВІДЬ

Київ
2019

КОМАНДА ПРОЄКТУ

Авторський колектив доповіді:

Ігор Бураковський, керівник проєкту, науковий редактор, Голова Правління Інституту економічних досліджень та політичних консультацій (ІЕД)

Євген Ангел, заступник наукового редактора, науковий співробітник ІЕД

Віталій Кравчук, старший науковий співробітник ІЕД

Оксана Кузяків, виконавчий директор ІЕД

Вероніка Мовчан, директор із наукової роботи ІЕД

Ірина Федець, старший науковий співробітник ІЕД

Тетяна Яблоновська, науковий радник проєкту, незалежний консультант

Організаційна та технічна підтримка реалізації проєкту:

Анастасія Гулік, асистент проєкту ІЕД

Вікторія Жовтенко, зв'язки з громадськістю та пресою ІЕД

Світлана Мазур, головний бухгалтер ІЕД

Віталій Різник, молодший науковий співробітник ІЕД

Команда проєкту висловлює щирю подяку:

Аліні Долі, фінансовому менеджеру ІЕД, **Андрію Бутіну**, старшому науковому співробітнику ІЕД, **Станіславові Юхименку**, молодшому науковому співробітнику ІЕД, **Катерині Фурманець**, науковому співробітнику ІЕД та **Юлії Базюченко**, фахівцю зі збору даних ІЕД.

Економічна привабливість української культури. Аналітична доповідь — К.: ФОП Лопатіна О. О., 2019. — 16 с.

ISBN 978-617-7533-55-8

Аналітична доповідь присвячена аналізу місця та ролі культури в національній економіці, що має велике значення для розробки адекватної політики сприяння розвитку культури та креативних індустрій (ККІ) саме в економічному вимірі з урахуванням кращих міжнародних напрацювань, практик та оцінки можливостей їх використання в українському контексті.

Для цього сектор ККІ розглядається як окрема галузь економіки та аналізується політика інших країн щодо сприяння розвитку цієї сфери. Доповідь містить також опис основних економічних показників культури як галузі української економіки та завершується рекомендаціями щодо розбудови політики розвитку ККІ в Україні.

Цю публікацію було підготовлено в рамках проєкту «Економічна привабливість української культури», що впроваджується Інститутом економічних досліджень та політичних консультацій за підтримки Українського культурного фонду. Позиція Українського культурного фонду може не збігатись з думками авторів.

Ця аналітична доповідь підготовлена в рамках проекту «Економічна привабливість української культури», який реалізував Інститут економічних досліджень та політичних консультацій за фінансової підтримки Українського культурного фонду в рамках програми «Український культурний монітор». Проект мав на меті покращення політики сприяння розвитку культури в Україні саме в частині економічного стимулювання сектору. Інакше кажучи, ідеться про сферу культури як галузь національної економіки. При цьому, автори не аналізували зміст культурних процесів, які сьогодні розгортаються у світі та в Україні.

Ми не мали на меті описати всі наявні проблеми та запропонувати їх однозначні та ефективні вирішення. Ми радше хотіли привернути увагу до необхідності «економічного» підходу до сфери культури, що на практиці означає розробку та реалізацію відповідної політики.

Культура як галузь національної економіки для цілей цього дослідження визначається як сукупність культурних та креативних галузей згідно з Regulation (EU) No 1295/2013 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2013 establishing the Creative Europe Programme (2014 to 2020) and repealing Decisions No 1718/2006/EC, No 1855/2006/EC and No 1041/2009/EC Text with EEA relevance¹. А саме, галузі культури включають у себе такі:

- культурна та природна спадщина (включаючи діяльність музеїв, території археологічних розкопок і пам'яток);
- художні виступи та святкування (включаючи театральну, танцювальну, оперну професійну діяльність);
- декоративно-прикладне мистецтво (включаючи фотографування, створення картин, скульптур, прикрас);
- книги та ЗМІ (усі види друкованих видань: книги, газети, періодичні видання; бібліотечна справа);
- аудіовізуальні та інтерактивні медіа (включаючи передачі на радіо та телебаченні, виробництво фільмів та відеоігор);
- послуги у сфері дизайну та креативні послуги.

В роботі використовувались відповідні наявні напрацювання з економічних аспектів розвитку культури, наявні офіційні статистичні дані. Зазначимо, відповідна українська статистична база є досить обмеженою. Багато секторів культури досі залишаються недостатньо вивченими в кількісному та якісному планах, бракує аналізу культурних потреб та преференцій населення, даних про благодійну діяльність у цілому та у сфері культури зокрема. Окрему проблема - брак статистичної інформації про розвиток окремих галузей культури та креативних індустрій (ККІ).

У сфері культури Україна багато в чому стикається з тими ж викликами та проблемами, які мають вирішувати практично всі або більшість країн світу.

¹ Regulation (EU) No 1295/2013 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2013 establishing the Creative Europe Programme (2014 to 2020) and repealing Decisions No 1718/2006/EC, No 1855/2006/EC and No 1041/2009/EC Text with EEA relevance// <http://data.europa.eu/eli/reg/2013/1295/oj>

Логіку дослідження можна описати наступним чином:

1. Мета роботи – покращення політики сприяння розвитку культури в Україні (політика економічного стимулювання розвитку культури). Для цього розроблена низка відповідних рекомендацій щодо економічної політики стосовно культури в Україні.

2. Ми виходимо з того, що культуру можна розглядати в трьох вимірах, а саме:

- 1) **як важливу частину середовища**, в якому формується та розвивається особистість. І в цій якості культура є важливим чинником формування людського капіталу;
- 2) **як сектор економіки**, який використовує ресурси та генерує економічну активність. І в цій якості ми говоримо про вартість товарів та послуг, створених сектором (економічний ефект культури). Іншими словами, мова йде про сферу культури як про окрему сферу (галузь) економічної діяльності;
- 3) **як суспільний інститут**, який є як продуктом, так і одним з фундаментальних чинників розвитку суспільства. З цих позицій культуру слід розглядати як чинник державотворення в широкому розумінні цього слова та, відповідно, як інструмент політики.

3. Для цілей даного дослідження сфера культури обмежується виміром 2) (сектор економіки) та частково виміром 1) (частина середовища, в якому формується національний людський капітал). Зважаючи на це, суто в економічному плані розвиток культури можна представити як триєдиний процес, тобто три напрями культурної політики, а саме:

- а) **відновлення втраченої культурної спадщини** (мова йде про реставрацію культурних пам'яток, відновлення ремесл тощо);
- б) **збереження культурної спадщини**, тобто того, що маємо в рамках новітньої історії;
- в) **розвиток культури** (розвиток нових культурних форм, об'єктів, видів мистецтва, креативних індустрій тощо).

4. Важливим елементом дослідження є глибинні інтерв'ю з представниками окремих креативних індустрій та SWOT аналіз сектору, що дало можливість більш точно оцінити його якісні параметри.

РОЗДІЛ 1. КУЛЬТУРА ТА КРЕАТИВНІ ІНДУСТРІЇ ЯК СЕКТОР ЕКОНОМІКИ: СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД

Питання розвитку культури як сектору економіки є порівняно новою сферою економічних досліджень, яка останнім часом досить активно розвивається у світі.

В загальному плані всі економічні ефекти, які генерує сфера ККІ, можна поділити на прямі та непрямі (Таблиця 1 (1.2.)).

Таблиця 1 (1.2.) Культура та креативні індустрії: прямі та непрямі економічні ефекти.

Прямі ефекти	Непрямі ефекти
Зайнятість	ККІ як чинник розвитку пов'язаних галузей (споживачів товарів та послуг сектору ККІ).
Внесок в економіку (валова додана вартість, ВВП тощо).	ККІ як чинник розвитку галузей- постачальників товарів та послуг для сектору ККІ.
Добробут (заробітна плата, інші доходи).	Створення культурно-креативних кластерів може породжувати зовнішню економію на масштабах виробництва.
Платіжний баланс (експорт та імпорт відповідних товарів та послуг).	Розвиток ККІ як чинник інвестиційної привабливості відповідної території.
Продуктивність.	ККІ як чинник розвитку людського капіталу.
Підприємництво.	ККІ як джерело досвіду управління проектами, формування мереж тощо.
	ККІ як чинник посилення міжгалузевих зв'язків та передачі знань.

Джерело: за матеріалами *Drones and the Creative Industry Innovative Strategies for European SMEs*. Virginia Santamarina-Campos, Marival Segarra-Oña (Editors). p. 26. <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2F978-3-319-95261-1.pdf>; *ESSnet-CULTURE. European Statistical System Network on Culture. Final Report, 2012*, pp. 373-375. https://ec.europa.eu/assets/eac/culture/library/reports/ess-net-report_en.pdf 373-375

Сфера ККІ сьогодні розглядається як чинник інноваційного розвитку країни. Загалом ККІ відіграють троїсту роль у національному інноваційному процесі. По-перше, креативні індустрії за визначенням є головним джерелом інноваційних ідей та появи нових товарів і послуг. По-друге, креативні індустрії пропонують послуги, які можуть бути ресурсом для інноваційної діяльності інших підприємств, які відносяться або не відносяться до креативного сектору. По-третє, самі креативні індустрії інтенсивно використовують нові технології та досить часто вимагають від своїх контрагентів адаптування до змін ринкового попиту, запровадження технологічних змін, тим самим формуючи інноваційні імпульси для виробників технологій.²

Характерною рисою сфери ККІ є мобільність відповідних трудових ресурсів, причому розвиток такої мобільності вважається одним із пріоритетів політики сприяння розвитку цього сектору.

² Kathrin Müller, Christian Rammer, and Johannes Trüby. The Role of Creative Industries in Industrial Innovation. ZEW Discussion Paper No. 08-109, p. 2. // <ftp://ftp.zew.de/pub/zew-docs/dp/dp08109.pdf>

У сфері культури домінують мікро-, малі та середні підприємства та самозайнятість. При цьому ці економічні агенти стикаються практично з тими ж викликами та проблемами, що й мікро-, малі та середні підприємства та самозайняті в інших сферах економіки.

Попри загально визнану важливість сфери культури та індустрій, сьогодні відсутні точні оцінки економічних масштабів сфери ККІ у різних вимірах, що утруднює оцінку внеску цього сектору в національну економіку.

Сфера культури та креативних культурних індустрій характеризується порівняно високим рівнем тіньової діяльності, що також утруднює аналіз. При цьому слід зазначити, що тіньова частина кожної галузі має різні масштаби та особливості. Та й визначення сфери ККІ як економічної категорії також є предметом інтенсивних дискусій.

РОЗДІЛ 2. КУЛЬТУРА ТА КРЕАТИВНІ ІНДУСТРІЇ В УКРАЇНІ: ЕКОНОМІКА ТА ПОЛІТИКА.

Основні тенденції розвитку сфери ККІ в Україні в цілому відповідають загальносвітовим процесам.

1. У технологічно-економічному вимірі:

1.1. Розвиток інформаційних і комунікаційних технологій робить культурні продукти та послуги більш дешевшими та доступними (за допомогою Інтернету можна скачати майже будь-який фільм, «відвідати» музеї тощо).

1.2. Розвиток інформаційних і комунікаційних технологій полегшує та знижує бар'єри входу нових економічних агентів у галузь (наприклад, зараз набагато легше – і фінансово, і організаційно – створити власну телестудію).

2. У сфері інновацій в Україні динамічно розвиваються стартапи, у тому числі у сфері еірі ККІ. Мова йде про:

2.1. Проекти у сфері інформаційно-комунікаційних технологій, які, у свою чергу, стимулюють появу нових проектів у сфері ККІ.

2.2. Проекти у fashion-індустрії, виробництві прикрас тощо.

2.3. Інші проекти, пов'язані з наданням певних «матеріальних» видів послуг (наприклад, послуги фотостудій).

2.4. Розвиваються тренди «купуй українське» і «споживай грамотно», що безпосередньо мають вплив на сферу моди та дизайну.

3. У сфері культурної політики Україна також багато в чому йде за світовими трендами.

3.1. Державна підтримка «національного культурного продукту».

3.2. Підтримка української мови як офіційної та україномовного продукту зокрема.

3.3. Розвиток креативних галузей є однією з пріоритетних цілей «Довгострокової стратегії розвитку української культури» до 2025 року.³

3.4. Розвиток українського кінематографу є одним із пріоритетів у рамках просування національного культурного продукту.

Дослідження за методикою ЮНЕСКО, у якому були використані дані ДССУ за 2014 рік, оцінило внесок галузі культури до ВВП України на рівні 4,04%, а зайнятість у культурних закладах на рівні 3,17%, що відповідає європейським показникам.⁴

³ Про схвалення Довгострокової стратегії розвитку української культури - стратегії реформ. КМУ. Розпорядження від 1 лютого 2016 р. № 119-р // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119-2016-%D1%80#n7>

⁴ Індикатори впливу культури на розвиток. ЮНЕСКО: короткий аналітичний огляд щодо України. 2017, с. 4 // https://www.culturepartnership.eu/upload/editor/2017/Policy%20Briefs/Abr-lv_C&C_photo_UA.pdf

За підрахунками української дослідниці Марини Проскуріної, частка культурних індустрій в українській економіці може коливатися в межах 5-7% від ВВП.⁵

Кількість зайнятих у галузі культури, за оцінками нашого дослідження, становила 573,4 тис. осіб. Цікаво, що хоча деякі підгалузі (зокрема пов'язані з обладнанням/допоміжними матеріалами) характеризуються домінуванням чоловіків, а деякі – домінуванням жінок (наприклад, бібліотекарі, соціологи, перекладачі), але в цілому зайнятість у галузі культури свідчить про дотримання принципу гендерної рівності.

Споживання культурних товарів та послуг оцінювалось на рівні 0,88% від загальних витрат домогосподарств (це менше порівняно з європейськими країнами).⁶ Диспропорція між внеском галузі до ВВП (4,04%) і часткою у витратах домогосподарств (0,88%) дослідження пояснює тим, що:

- 1) деякі культурні товари та послуги в Україні є дешевими або надаються неприбутковими організаціями за цінами, які не є ринковими (наприклад, послуги музеїв, театрів, громадських бібліотек, безкоштовні громадські культурні заходи);
- 2) домашні господарства напряму не фінансують вагому частину витрат у сфері культури (наприклад, на дизайн та рекламу).

Щодо структури культурних витрат домогосподарств, то основні з них – це культурні послуги (38% загальних витрат на культуру), обладнання для обробки інформації (21%), обладнання для прийняття, запису та відтворення звуку та зображень (20,83%), ювелірні вироби, годинники настільні й наручні (7,74%) та книги (5,28%).

Успішний розвиток будь-якої галузі економіки та, зокрема, культури залежить від наявності відповідних ресурсів та умов доступу до них. В Україні сьогодні можна виділити чотири основні джерела фінансування культури, а саме:

- 1) бюджетні кошти (державний бюджет, місцеві бюджети);
- 2) витрати на культуру домогосподарств;
- 3) приватні витрати (благодійність);
- 4) кошти міжнародних програм підтримки культури.

Окреме питання - це галузі, які мають певну комерційну або соціально-політичну перспективу, а тому фінансування цих галузей здійснюється приватними особами в тих чи інших форматах. Водночас в Україні сьогодні відсутні реальні культурні та креативні інвестори.

У 2015 - 2018 роках частка державних витрат на культуру в держбюджеті фактично залишалася на одному рівні (водночас, фінансування сфери культури займає значно більшу частку в бюджетах країн ЦСЄ).

⁵ Проскуріна М. Державна політика економічного розвитку культурної індустрії. Дис. ...д-ра екон. наук. 2018, с.333, <https://nam.kiev.ua/files/tesis/dysss%20proskurina.pdf>

⁶ Індикатори впливу культури на розвиток. ЮНЕСКО: короткий аналітичний огляд щодо України.2017, с. 4 // https://www.culturepartnership.eu/upload/editor/2017/Policy%20Briefs/Abr-lv_C&C_photo_UA.pdf

Капітальні видатки становлять малу частку від видатків у сфері культури на місцевому рівні, що призводить до деградації культурних закладів.

Частка витрат домогосподарств на культуру, хоч і зростає, проте залишається низькою порівняно з країнами ЦСЄ. Попит населення на культурний продукт можна оцінити як низький: половина дорослого населення України не відвідала жодного культурного заходу протягом останнього року. З одного боку, є об'єктивні обмеження у вигляді браку грошей, вільного часу та поганої культурної і транспортної інфраструктури. З іншого боку, тільки 9% населення зовсім не цікавляться культурними подіями. Тобто, дані вказують на потенціал попиту з боку населення за умови подолання згаданих обмежень.

Споживання культурного продукту залежить не стільки від фінансового стану, наявності часу та стану культурної і транспортної інфраструктури в регіонах, скільки від цінностей населення. Таким чином, важливе місце в державній політиці має відводитися пропаганді та комунікаціям, спрямованим на підвищення попиту і, відповідно, витрат на культурний продукт серед населення. Культура та мистецтво перебувають на п'ятому місці серед найбільш популярних сфер, у яких працюють українські благодійні організації. З точки зору державної політики, важливо, як мінімум, прибрати «спротив» державних органів при впровадженні благодійних програм.

Порівняно високий за міжнародними мірками індекс схильності до благодійності в Україні та те, якими мотивами при цьому керується населення, говорять про можливість (спів) фінансування яскравих місцевих культурних проєктів під керівництвом лідерів, яким довіряє громада.

РОЗДІЛ 3. ФІНАНСУВАННЯ КУЛЬТУРИ ТА КРЕАТИВНИХ ІНДУСТРІЙ: ЯК ЦЕ ПРАЦЮЄ У СВІТІ.

Розвиток сфери ККІ визначається багатьма чинниками, деякі з яких згадувалися раніше. Очевидно, що внесок кожного з них є різним, а тому для вироблення та реалізації відповідної державної політики ці чинники слід пріоритезувати за ступенем важливості. Для цілей цієї роботи ми скористались оцінкою важливості різних факторів, розрахованою для дванадцяти країн-членів ЄС.

Найбільший вплив на розвиток сфери ККІ мають приватні видатки в різних формах. Тобто, мова йде про те, що саме приватні кошти є порівняно найважливішим джерелом фінансування розвитку цього сектору. І це не дивно, адже значна частина видів діяльності у сфері ККІ має значний ринковий потенціал.⁷ Найменшим вплив мають такі фактори, як зайнятість у креативному секторі економіки, експорт товарів та послуг, що продукують креативні індустрії, державні витрати на НДДКР та кількість людей із вищою освітою.⁸

Кожна країна має власну систему сприяння розвитку ККІ у цілому та фінансування цього сектору зокрема. Мова йде про особливості використання стандартних прямих та непрямих інструментів підтримки та які саме специфічні джерела фінансування має та чи інша країна.

Аналіз політики сприяння розвитку сфери культури та креативних галузей дозволяє виокремити такі характеристики.

1. Як правило, національна політика підтримки сприяння розвитку сфери культури та креативних галузей традиційно складається з чотирьох компонентів (Таблиця 2 (3.1.)).

Таблиця 2 (3.1.). Національна політика сприяння розвитку сфери культури та креативних галузей: чотири складові.

Складові	Зміст (цілі) політики
1. Політика стимулювання попиту на відповідні товари та послуги.	Стимулювання споживання товарів та послуг культурно-креативного сектору в цілому та окремими соціальними групами зокрема.
2. Політика стимулювання пропозиції відповідних товарів та послуг.	Державна підтримка галузей та сфер із політичних (відновлення та збереження культурного спадку) та економічних міркувань (складність залучення приватних коштів тощо).
3. Системоутворююча політика.	Посилення зв'язків між економічними агентами, які оперують у секторі (наприклад, система ваучерів для придбання певних специфічних товарів та послуг).

⁷ Eugenija Martinaitytė, Rusnė Kregždaitė. The Factors of Creative Industries Development in Nowadays Stage. *Economics & Sociology*, Vol. 8, No 1, 2015, p. 68. // https://www.economics-sociology.eu/files/05_Martinaityte.pdf

⁸ Дивись детальніше: Eugenija Martinaitytė, Rusnė Kregždaitė. The Factors of Creative Industries Development in Nowadays Stage. *Economics & Sociology*, Vol. 8, No 1, 2015, p. 68. // https://www.economics-sociology.eu/files/05_Martinaityte.pdf

Складові	Зміст (цілі) політики
4. Політика розвитку людського капіталу.	<p>Забезпечення потреб сектору кадрами відповідної кваліфікації (освіта).</p> <p>Стимулювання розвитку науково-дослідних та дослідно-конструкторських розробок у сфері культури та креативних галузей та суміжних галузях.</p>

Джерело: Benavente, José Miguel; Grazzi, Matteo *Public Policies for Creativity and Innovation: Promoting the Orange Economy in Latin America and the Caribbean*. IDB, September 2017, pp. 33-36. <https://publications.iadb.org/en/public-policies-creativity-and-innovation-promoting-orange-economy-latin-america-and-caribbean>

2. Політика сприяння розвитку сфери культури та креативних галузей розглядається в тісному зв'язку з політикою розвитку МСП та інноваційною політикою.

3. Зростання ролі регіонів та міст у розвитку сфери культури та креативних галузей і, відповідно, важливості регіональної (місцевої) політики.

Як зазначається в Зеленій книзі ЄС, «розкриття потенціалу креативних індустрій», «потенціал ККІ (2010) усе більше та більше замінюються креативними громадами, ресурсами яких є спроможність «уявляти, винаходити, творити».⁹

4. Визнання важливості ефективної співпраці між владою (перш за все місцевою) та громадянським суспільством у процесі формування відповідної політики та реалізації ініціатив громадських активістів.

5. Узгодження загальнонаціональної політики зі створення єдиного регуляторного поля з регіональною (місцевою) політикою, яка враховує місцеві чинники та особливості розвитку сфери ККІ на конкретній території та безпосередньо взаємодіє з економічними агентами.

6. Сприяння формуванню культурних та креативних екосистем як мета політики.

7. Державна політика, як правило, спрямована на створення умов для адекватного фінансування потреб розвитку сфери культури і використовує різні інструменти політики в залежності від джерела коштів (державне фінансування, приватні кошти, власні доходи економічні агенти).

8. Практично всі країни концентрують свої зусилля на створенні умов для залучення приватних коштів (інвестицій) та стимулюванні закладів культури, безпосередньо залучаючи кошти благодійників та збільшуючи власні доходи.

9. Якщо в Європі (передусім у ЄС) головним агентом політики фінансової підтримки сфери культури та креативних галузей є держава (уряд), то в США значно більше уваги приділяється ринковим механізмам підтримки та фінансування сектору.

⁹ Див. детальніше: EU Commission. Green Paper “Unlocking the potential of cultural and creative industries”. Brussels, 27.4.2010 COM(2010) 183 final // <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/1cb6f484-074b-4913-87b3-344ccf020eef/language-en>

10. Удосконалення методів статистичної та економічної оцінки стану та динаміки розвитку сфери ККІ.

11. Як свідчить практика, більшість звернень за позиками мають на меті закрити фінансові розриви (на період очікування інших коштів – субсидій, тощо) отримання коштів для попереднього фінансування тих чи інших проектів. Водночас, сфера культури та креативні індустрії мають обмежений доступ до середньо- та довгострокового фінансування.¹⁰

12. У багатьох країнах світу представники сфери ККІ можуть скористатися програмами підтримки МСБ, схемами венчурного фінансування тощо. Інакше кажучи, ідеться про використання, так би мовити, горизонтальних інструментів політики.

13. Країни ЄС можуть скористатися програмами підтримки сфери ККІ, що реалізуються на рівні інтеграційного об'єднання, причому доступ до них за певних умов можуть мати і треті країни.

14. Важливим елементом політики сприяння розвитку сфери ККІ є заходи імміграційної політики з тим, щоб залучити відповідних фахівців та професіоналів з-за кордону (конкуренція за таланти).

Використання інструментів державної підтримки розвитку сфери ККІ можна охарактеризувати таким чином:

1. Зазвичай використовується комбінація з прямих (наприклад, гранти, ваучери) та непрямих (наприклад, податкові пільги) інструментів підтримки.

2. Ці стандартні інструменти, у свою чергу, в окремих країнах можуть поєднуватись із різного роду інноваційними інструментами фінансування та зі специфічною для такої країни мобілізацією коштів для розвитку сфери ККІ («закон одного відсотка», комбінація «субсидія + кредит», кошти лотерей тощо).

3. Досить часто державна допомога надається на конкурсній основі.

4. Порівняно нові інструменти фінансування стимулюють підприємців у сфері культури приділяти особливу увагу економічним параметрам діяльності та/або паралельно шукати альтернативні джерела фінансування.

Міжнародний досвід показує, що, коли держава бере на себе роль посередника (самостійно або за допомогою бізнес-інкубаторів або разом з іншими посередниками) між ККІ та іншими галузями та споживачами товарів та послуг культурного призначення, то це допомагає нівелювати інформаційну асиметрію, що властива для взаємин між сферою культури та креативними індустріями з одного боку та фінансовими ринками з іншого.

Використання тих чи інших інструментів фінансування залежить від стадії розробки культурного продукту. У Таблиці 3 (3.4) наведено орієнтовний перелік інструментів фінансування, якими можуть скористатися первинні економічні агенти на різних етапах створення відповідного товару чи послуги. У цьому випадку мова йде переважно про продукти та послуги, які виробляються або надаються та споживаються в масових масштабах.

¹⁰ EU. Survey on access to finance for cultural and creative sectors. Evaluate the financial gap of different cultural and creative sectors to support the impact assessment of the creative Europe programme. October 2013, page 7 // https://ec.europa.eu/assets/eac/culture/library/studies/access-finance_en.pdf

Таблиця 3 (3.4). Основні інструменти підтримки проектів у сфері ККІ на різних стадіях розробки культурного продукту або послуги.

Стадія проекту	Найбільш розповсюджені фінансові інструменти		Очікуваний результат
Розробка ідеї	Гранти/ субсидії	<ul style="list-style-type: none"> • Мікрофінансування • Краудфандинг з винагородою • Краудфандинг з використанням власного капіталу • Ваучери 	Розуміння підприємцем того, чи проект є життєздатним (ідею можна матеріалізувати до форми продукту чи послуги, цей продукт чи послуга має свого споживача тощо)
Розробка продукту/ послуги		<ul style="list-style-type: none"> • Краудфандинг • Бізнес-ангели • Венчурні інвестиції/інкубатори • Позики • Внески, що підлягають відшкодуванню • Гарантії 	Готовий продукт або послуга з уточненими характеристиками
Реалізація проекту		<ul style="list-style-type: none"> • Позики • Внески, що підлягають відшкодуванню • Гарантії 	Запуск проекту в масове виробництво
Подальший розвиток проекту			Підтримка та розвиток існуючого продукту/ послуги

Джерело: власна розробка.

РОЗДІЛ 4. ЯК СПРИЯТИ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ ТА КРЕАТИВНИХ ІНДУСТРИЙ В УКРАЇНІ: ЩО ТА ХТО МАЄ РОБИТИ.

Розвиток ККІ має стати реальним загальнонаціональним пріоритетом державної політики, реалізація якого здійснюється як на загальнонаціональному, так і на регіональному (місцевому) рівні. Це означає:

а) при розробці відповідних документів політики слід завжди враховувати їхній вплив на розвиток ККІ з тим, щоб максимальною мірою реалізувати їх економічний потенціал (розвиток ККІ як свого роду горизонтальний пріоритет);

б) розбудову інституційної спроможності на центральному та регіональному (місцевому) рівнях влади адекватно реагувати на виклики та проблеми, пов'язані з розвитком ККІ з метою отримання відповідних соціально-економічних ефектів;

в) розробку системи фінансування розвитку ККІ, яка б органічно включала державне та приватне фінансування та доходи відповідних економічних агентів від власної виробничо-комерційної діяльності;

г) створення умов на національному та регіональному рівнях для залучення іноземного капіталу у сферу ККІ та підвищення привабливості України як майданчика для реалізації міжнародних проектів у цій сфері.

На нашу думку, суто в технологічному плані (тобто з позицій сприяння розвитку ККІ) у сфері розвитку ККІ держава повинна виконувати такі функції (Див. Таблиця 4 (4.1)).

Таблиця 4 (4.1). Культура та креативні індустрії: роль держави.

1. Адвокація та публічне просування сектору	Мова йде про утвердження сприяння сфери розвитку ККІ як загальнонаціонального пріоритету. Адвокація політики створення сприятливих умов для розвитку ККІ. Адвокація вигід інвестування в цей сектор.
2. Економічна оцінка сектору ККІ	Оцінка внеску сфери культури в економічний розвиток країни та регіонів, економічних процесів, які відбуваються в секторі.
3. Створення та розвиток регуляторного середовища	Створення норм та правил, які регулюють функціонування культурно-креативної сфери та суміжних галузей економіки.
4. Розробка та реалізація програм підтримки розвитку ККІ	Цільова підтримка відповідних секторів ККІ з метою реалізації відповідних суспільних політичних, соціальних та економічних інтересів.
5. Сприяння розвитку обміну кращими практиками	Держава як агент розповсюдження кращого досвіду та знань (ментор та оператор відповідних інформаційних потоків).
6. Розвиток діалогу між усіма зацікавленими сторонами	Держава як модератор та активний учасник дискусій із ключових питань розвитку ККІ.
7. Участь у міжнародних механізмах регулювання розвитку сфери культури та креативних галузей	Представництво інтересів України в міжнародних організаціях, участь у виробленні відповідними організаціями правил та процедур, які так чи інакше стосуються розвитку та функціонування сфери ККІ (Україна як активний розробник правил та процедур (rule-maker), а не тільки виконавець відповідних домовленостей (rule-taker).

У цілому роль ККІ в економіці зростатиме, а галузі, які складають цей сектор, будуть постійно трансформуватись, а це об'єктивно формує необхідність постійно переглядати зміст та інструментарій відповідної державної політики в цілому та в частині уточнення взаємодії між державою та бізнесом (виключна компетенція та відповідальність держави, виключна компетенція та відповідальність бізнесу (економічних агентів) та спільна компетенція та відповідальність держави та бізнесу).

Слід окремо зазначити, що сфера культури та креативні індустрії, на відміну від «традиційних» секторів (як, наприклад, енергетика, сільське господарство тощо), об'єднують досить різномірних економічних агентів; державна політика в цій сфері об'єктивно вимагає високого рівня координації відповідних політик та дій різних органів державної влади. Це питання потребує окремого аналізу, зважаючи на ті зміни, які сьогодні відбуваються в рамках реформування системи влади. Як свідчить світовий досвід, важливим джерелом коштів для фінансування окремих секторів культури є приватне та корпоративне благодійництво. На жаль, сьогодні цей сектор у силу певних причин недостатньо кількісно та якісно вивчений в Україні, але, на нашу думку, він має великий потенціал, реалізація якого вимагає розвитку культури благодійництва, корпоративної соціальної відповідальності та вдосконалення відповідної регуляторної бази.

Зважаючи на той факт, що сектор культури представлений значною мірою малими та середніми підприємствами, його розвиток багато в чому залежить від ефективності державної політики сприяння сектору МСБ як такого. У цілому не буде перебільшенням стверджувати, що створення сприятливого бізнес-клімату в країні є важливою запорукою розвитку сектору культури та креативних технологій як економічної галузі.

Однією з найбільш масштабних та просунутих реформ, які сьогодні відбуваються в Україні, є децентралізація. Взагалі ця проблема – децентралізація та культура – потребує окремого дослідження. Але вже зараз потрібно оцінити, як впливає сам процес децентралізації на культурно-креативну економічну карту України, та оцінювати можливі сценарії розвитку цього сектору на місцевому рівні вже після завершення процесу децентралізації. Фактично мова йде про дві взаємопов'язані проблеми, а саме: взаємодію між центром та регіонами (ідеться про центральну та місцеву владу) та формування й реалізацію політики сприяння розвитку ККІ на місцевому рівні.

Ефективне використання економічного потенціалу сфери ККІ – це, безумовно, історичний виклик для України. Але Україна повинна і може адекватно відреагувати на нього за умови, якщо країна реально послідовно здійснюватиме політичні, економічні та соціальні реформи.

*Ігор Бураковський, Євген Ангел, Віталій Кравчук, Оксана Кузяків,
Вероніка Мовчан, Ірина Федець, Тетяна Яблоновська,*

ЕКОНОМІЧНА ПРИВАБЛИВІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

АНАЛІТИЧНА ДОПОВІДЬ

Замовлення № 313 від 20.11.2019.

Видавець і виготовлювач (друк):

ФОП Лопатіна О. О.

www.publishpro.com.ua

тел.: +38 044 501 36 70

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 5317 від 03.04.2017